

TURLI YOSHDAGI ODAMLARGA XORIJIY TILLARNI O'RGATISH

Anarkulova Zubayda Fayzullo qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

O'rolboyeva Dilobar Sherali qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Ingliz tili 3- fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turli yoshdagi o'quvchilarga xorijiy tillarni o'qitishning turli xil samarali usullari bayon etilgan, shu bilan birga ushbu jarayonda o'quvchilar duch keladigan muammolar va ular uchun tegishli yechimlar batafsil yoritib berilgan. Shuningdek, chet tilini muvaffaqiyatli o'rganishga ta'sir qiluvchi omillar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Demokratik-huquqiy davlat, kadrlar, professional ta'lim, didaktik, pedagogik jihat, lingvodidaktika.

Yurtimiz mustaqillikka erishganidan so'ng, demokratik-huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lida bormoqda. Bu yo'lda qat'iy turish uchun ko'plab chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda. Mamlakatimiz taraqqiyotining muhim shartlaridan biri esa kadrlar tayyorlash tizimining mukammal bo'lishi va shaxsning har tomonlama rivojlanishidir. Ta'lim sohasida bo'layotgan har bir o'zgarish jamiyatimiz rivojiga ijobiy hissa qo'shishiga shubha yo'q. Xorijiy tillarni bilish ko'nikmasi esa professional ta'limning ajralmas qismidir. Chegaralar ochilishi va xalqaro aloqalarning kengayishi bilan xorijiy tillarni o'rganish metodologiya fanining eng muhim va dolzarb muammolaridan biriga aylanib bormoqda. Chet tilini o'rganish sohasidagi jamiyatning ijtimoiy tartibi hozirgi vaqtda boshqa millat va madaniyat vakillariga nisbatan bag'rikenglik, ya'ni barcha turdagi kompetensiyalarga ega bo'lgan mutaxassislarni: lingvistik, kommunikativ, lingvomadaniy, sotsial-madaniy va madaniyatlararo. Madaniyatlar dialogiga kirish qobiliyati o'rganilayotgan til mamlakatining mentaliteti, milliy xususiyatlari, urf-odatlar va madaniyatini bilishni nazarda tutadi.

Dunyo globallashtirish jarayoni insonlardan o'z ona tilidan tashqari yana bir necha xorijiy tillarni o'rganishni taqozo qilmoqda. Hozirgi tadqiqotlar ushbu jarayonni erta yoshdan boshlash samaraliroq bo'lishini ko'rsatadi. Bizning yurtimizda ham ushbu masalaga qat'iy e'tibor qaratilgan, xorijiy tillarni o'qitishda xususan ingliz tilini o'qitishda dunyoning yetakchi tashkilot va universitetlar hamkorligida yangicha yondashuv asosida dasturlar ishlab chiqilmoqda. Oxirgi 3 yilda bu jarayon maktabgacha ta'limda ayniqsa o'z rivojini topmoqda. Davlat qaramog'idagi hamda xususiy tarmoqdagi maktabgacha ta'lim muassasalarida

ingliz tilini o'rgatish bo'yicha keng ko'lamli loyihalar amalga oshirilmoqda. Bog'cha va maktab yoshida o'yin bolaning eng asosiy va sevimli mashg'uloti bo'lganligi tufayli bola atrof-olamni ham o'yin orqali kashf etadi. Agar xorijiy tillarni ham o'yinga qorishtirgan holda o'rgatilsa bu til ko'nikmalarining o'zlashtirilish samaradorligini bir necha barobarga oshiradi. O'yin bolani nafaqat jismoniy faolligini oshiradi shuningdek ruhiy tetiklikni ham shakllantirishga yordam beradi. O'yin bolani o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashiga, atrof-dagilar bilan ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga ham katta ko'mak beradi. Shu sababli ota-onalar va tarbiyachilar murabbiylar bolalarga imkon qadar ko'proq o'yin orqali o'rganishni targ'ib qilishlari kerak. Aynan o'yin orqali bolalar ta'lim oladilar va o'z iqtidorlarini kashf etadilar. Bunga erishish uchun sezgi organlarini faollashtiruvchi muhitni, jumladan vizual, eshitish, kinestetik kabi faol ta'lim turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Dunyo olimlari 10 yoshgacha bo'lgan davrda bola chet tilini oson o'zlashtirishishi bo'yicha yakdil fikr bildirishgan. Bu davrda bola tillarni tushunib emas, balki mexanik tarzda o'rganadi shuning uchun xorijiy tilni qo'llanilishi va talaffuzi oson o'zlashtiriladi. Ammo shunday bo'lsada, bolaning har qanday tilning tovushlarini taqlid qilish qobiliyati bilan tug'ilishini hisobga olsak, bu jarayonni ertaroq boshlash fikridagilar ham ko'pchilikni tashkil qiladi. Inson miyasini o'rganilish bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida, chaqaloq tug'ilishidan uch yoshigacha bo'lgan davr bola rivojlanishning eng muhim davri ekanligi isbotlangan. Shuningdek uch yoshli bolaning miyasi katta yoshdagi odam miya faoliyatidan ikki karra tezroq va yaxshiroq ishlashi ham aniqlangan. Shuning uchun ingliz mutaxassislarining fikricha bolaning birinchi yildayoq ikkinchi tilni tanishtirib borish uni oson o'zlashtirishiga yordam bo'lishini ta'kidlashadi. Ammo har qanday xolatda ham bolaning psixologik va til o'zlashtirish qobiliyatini hisobga olish nihoyatda muhim omil ekanligini unutmasligimiz kerak. Yosh bolalar o'zlarining his-tuyg'ulari va harakatlari orqali o'rganishadi, shuning uchun ingliz tilini o'rganish ham ana shu his tuyg'ular va xatti-harakatlar orqali amalga oshirilishi kerak. Yosh bolalarni ingliz tilini o'rganishida qiziqarli va muloqot qilishga rag'batlantiruvchi vaziyatlar va faoliyatlarga jalb qilish til ko'nikmalarini o'zlashtirish uchun juda muhim omil xisoblanadi. Faoliyat maqsadi ingliz tilini o'rgatish bo'lsa-da, u o'yin kabi bolalarni o'ziga jalb qila olishi hamda ushbu mashg'ulotlarga bolalar beixtiyor kirishib ketishi va bolalar xorijiy tilni o'z ona tili kabi tabiiy tarzda o'zlashtirib borishligini ta'minlash ham alohida e'tiborga molik. Yosh bolalarni ingliz tilini o'rganish uchun qiziqarli va rag'batlantiruvchi turli vaziyatlar hosil qilish va bolalarni unda faol ishtirok etishlarini ta'minlash barcha mavjud imkoniyatlardan foydalanish, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi vaqtda lingvodidaktikada ingliz tilini o'zlashtirishning samaralini usullarini faol metodik izlanishlar olib borilmoqda. Bundan tashqari, "samarali yo'l" tushunchasi "tezkor yo'l" tushunchasini o'z ichiga oladi, chunki 21-asrda tezlashib borayotgan hayot sur'ati odamga ingliz tilini bir necha yil davomida metodik ravishda o'rganishga imkon bermaydi, bu mumkin bo'lmagan natijaga ishonishadi. Didaktik usul va usullar bir vaziyatda samarali, boshqa holatda samarasiz bo'lishi mumkin. Bularning barchasini hisobga olsak, ingliz tilini o'rganish muammosini faqat didaktik tushunish yetarli emasdek tuyuladi. Bu jarayonga ta'sir etuvchi, lekin lingvodidaktikadan tashqarida yotgan omillarga ko'proq e'tibor qaratish lozim. Ularning eng muhimi psixologik ta'sirdir. Ingliz tilini o'rganishning asosiy psixologik jihatlari orasida eng muhimlari quyidagilar: til o'rganishga motivatsiya va qiziqish; til o'rganish qobiliyati; o'rganishda til va nutqning nisbati; til to'sigi. Til o'rganishda motivatsiya asosiy omil hisoblanadi. Har qanday faoliyatda bo'gani kabi, inson biron narsani qilishni qilishni xohlamasa yoki uni kuch bilan qilsa, u yuqori natijaga erisha olmaydi. Til o'rganishdagi natija faqat muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiya berishi mumkin.

Maqolada berilgan ilmiy kuzatishlar va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xorijiy tillarni bolalarga erta yoshida o'rgatish til ko'nikma va malakalarining oson o'zlashtirilishiga sabab bo'lar ekan. Ayniqsa ushbu bilim, ko'nikma, malakalar turli o'yin va ta'limiy faoliyatlar orqali singdirib borilsa, bola xorijiy tillarni o'z ona tilisi kabi tabiiy tarzda rivojlantirib boradi. Ta'limiy o'yinlar bolada nafaqat bilim ko'nikma, malakalarni shakllantiradi balki shu bilan birga u bolani jismonan sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi, ruhan tetiklashtiradi, o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi hamda atrofdagilar bilan ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga katta ko'mak beradi. Chet tilini o'rganish jarayonida didaktik va pedagogik jihatlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'ladi, chunki bu jarayonda biz nutq, muloqotni o'rgatamiz va o'rganamiz va uni amalga oshirish tizimini o'zlashtiramiz. Til o'rgatishning psixologik jihatlari nafaqat o'qitishning maqsad va vazifalari, motivatsiyasi, o'quvchilar qiziqishi va boshqalarni o'rganishning o'ziga xos uslublari va yondashuvlarini ham belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qobiliyat, mayl, iste'dodning o'zaro bog'liqligi va ularning universitet o'quv jarayonida rivojlanishi- Alyamkina E.A
2. Chet tillarni o'qitish nazariyasi. Lingvodidaktika va metodologiya- Galskova N.D
3. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari va boshlang'ich maktab o'quvchilariga chet tilini o'rgatishda o'yinlar- Baxramova M.D